

УДК: 323+327(477)

ПРО ФЕНОМЕН РЕВОЛЮЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ

Антоніна Колодій

*Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентіві України
кафедра політичних наук і філософії
Сухомлинського, 16, м. 79491, Львів-Брюховичі, Україна
e-mail: akolodii@gmail.com*

Проаналізовано сучасні підходи до визначення революції з урахуванням тих змін, котрих зазнала теорія революції під впливом нових суспільних реалій кінця XX – початку XXI ст.: відходу з історичної сцени масштабних революцій у вигляді способу суспільних змін і появи нових – легших, коротших і різноманітніших форм революційної дії, зокрема «оксамитових» революцій, уплетених у контекст «переходу» як тривалішої суспільної трансформації.

Ключові слова: революція, соціальна революція, політична революція, «класична революція» «мала (оксамитова) революція».

Уявлення про чинники та механізми суспільних змін постійно видозмінюються у світовому вимірі: конкуренція еволюційної та революційної парадигм в останній чверті XX ст. була доповнена парадигмою переходу (транзиту) як особливого способу суспільної трансформації, що є чимось середнім між революцією та реформою. На початок XXI ст. і ця концепція почала втрачати прихильників. Натомість низка «кольорових» революцій на пострадянських теренах та в країнах арабського Сходу знову актуалізувала згадувану проблематику.

І концепція революції в її сучасних інтерпретаціях, і концепція демократичного переходу мають стосунок до розвитку політичного процесу в Україні впродовж останніх 25 років. Окрім того, лише в сукупності вони здатні пояснити, чи можемо ми вважати події на майдані Незалежності в Києві, а також у багатьох інших містах України у 2004 р. і 2013-2014 рр. революціями, чому за ними затвердилось поняття «революції» і чи мають вони спільні сутнісні ознаки, котрі єднають їх із так званими великими соціальними революціями XVIII–XIX ст.

Щоби відповісти на ці запитання, українські дослідники мають шанс не лише розібратися у тих змінах, які відбулися у світовій суспільній науці в обґрунтуванні причин, природи і типології революцій, а й доповнити сучасні підходи певними нюансами, які впливають з унікального політичного досвіду, який дають Помаранчева революція 2004 р. та Революція гідності 2014 р.

Ми не будемо аналізувати названі події з огляду їхньої революційності. Наше завдання – сформулювати (в першому наближенні) певні методологічні підходи, придатні, на нашу думку, для оцінки, яка буде обґрунтована в наступних статтях автора.

Отже, проблема причин, сутності та типології революцій посідає вагомe місце в теоретичних працях політологів, а ще більше – соціологів ХХ ст. Початок дискурсу пов'язаний переважно з підтвердженням чи, навпаки, запереченням багатой спадщини марксизму з проблем виникнення, розгортання та наслідків політичних і соціальних революцій як складової частини марксистської теорії зміни суспільно-економічних формацій і класової боротьби. Поряд з марксистськими працями та теоретизуванням радянських напівучених-напівпропагандистів про закономірний характер революцій і насильство як «повитуху історії», вже у 20–30-х рр. минулого століття на Заході, зокрема у США, з'явилася низка соціологічних праць, де революції розглядалися з позицій бігевіоризму, структуралізму, природної історії й інших немарксистських теорій. З-поміж найвідоміших теоретиків революції – П. Сорокін, Л. Едвардс, Дж. Девіс, С. Гантінгтон, Ч. Тіллі, Т. Скокпол [10]. Дуже глибоким і придатним для аналізу найрізноманітніших типів революцій є феноменологічний підхід Г. Арендт, який ми використовуватимемо у своїй розвідці [13].

Почнемо з еволюції змісту поняття революції та з'ясування суті на тлі найпоширеніших її минулих та сучасних форм. Отже, що означає сам термін "революція"? Слово «революція», на думку філософів і політологів, котрі досліджували його етимологію, неоднозначне і навіть парадоксальне [7; 13]. Воно складається з префікса *re-*, який означає повернення, перероблення наново (порівн.: ревальвація, реідеологізація), та кореня *vol* (від лат. *volvo* – кручу, повертаю). Разом, як зазначає А. Магун, – це «певна надмірність», адже корінь *volvo* повторює і відтворює те, що вже виразив префікс: циклічний рух – це рух, який постійно повертає назад». Отже, водночас маємо і повернення (назад), і обертання (по колу). «Революція», одночасно зворотна і незворотна, є дією історичної сили та людським звершенням, поверненням до минулого та відкриттям майбутнього» [7, с. 29].

Непростою була і зміна значень цього парадоксального терміна в його історичному розвитку: від епохи Стародавнього Риму і до кінця ХVІІІ ст.

Зміст поняття „революція” зазнав кількарразової трансформації. Для греко-римського історика Полібія (ІІ–І ст. до н. е.) поняття „революція” означало „перевстановлення речей у належному порядку: отже, тиранія – це відхилення, яке мала виправити революція, щоб відновити правильне і належним чином упорядковане суспільство” [2, с.326–327]. В епоху Середньовіччя слово „революція” найширше застосовували як астрономічний термін, що означав обертання небесних тіл по колу. Коли ж його зрідка використовували в соціальному значенні, то воно характеризувало „меланхолійну картину” руйнівних політичних змін (А. Магун), що супроводжувались потрясіннями й безладям. І лише наприкінці ХVІІ, у ХVІІІ ст., коли, за метафоричним висловом Г. Арендт, відбулося падіння слова „революція” з „астрономічного неба” на „політичну землю” [13, с. 42, 46], воно набуло того ж самого змісту, що й у творах Полібія: повернення, відновлення, реставрацію узурпованих прав та свобод. У такому

сенсі ним послуговували упродовж тривалого періоду, включно з часами англійських революцій та Просвітництва. Особливо чітко в цьому розумінні термін утвердився після Славної революції в Англії 1681–1689 рр., відколи „революція” позначає певну „одиничну, унікальну подію, яка „відкриває історію” [7, с. 26].

Найкардинальніші зміни до змісту слова внесла Велика французька революція (хоча й не відразу): тепер йому надали звичного для нас значення „установлення цілковито нової організації суспільства” [7, с.327]. Замість виправдовувати свої дії поверненням до „справедливого минулого”, французькі революціонери, констатує М. Кейнован, спробували дискредитувати увесь стародавній порядок. І хоч А. Магун зазначає, що і у Великій французькій революції простежувався момент повернення до минулого, тільки не свого, а іншої держави – Стародавнього Риму, саме в цей час, „у процесі революцій XVIII ст. люди почали усвідомлювати: нове починання може бути політичним феноменом, воно може бути результатом того, що люди зробили і того, що вони могли свідомо постановити й зробити” [13, с. 46]. Такі ознаки революції, як започаткування нового, французькі революціонери доповнили елементами пришвидшення та неподоланності, невідворотності (*irresistibility*) змін [13, с.47]. Невід’ємною ознакою революцій з часу кривавої Великої французької революції XVIII ст. стали вважати також насильство, назване К. Марксом „повитухою будь-якого старого суспільства, коли воно вагітне новим” [8, с. 761]. З набором цих характеристик революція перетворилась на ідеологічну цінність: одні її гаряче захищали, інші нещадно розвінчували. Серед найгрунтовніших критиків Великої французької революції, а водночас і самої ідеї „великих”, „соціальних”, „ідеологічних”, „класових” революцій – англійський політичний діяч і мислитель Е. Берк; серед найпалкіших захисників „революційного перетворення світу” – представники багатоманітних течій революційного соціалізму та комунізму XIX – першої половини XX ст., насамперед марксистки.

Для К. Маркса, Ф. Енгельса та їхніх ортодоксальних послідовників революція – єдиний механізм переходу від одного способу виробництва до іншого, а також зміни всього суспільного ладу; це „локомотив історії”, „знаряддя прогресу”; вона необхідна і неминуча. Революція – гостра класова боротьба за оволодіння державною владою зі застосуванням насильства. Винятком визнавалася можливість мирної соціалістичної революції – переходу влади до робітничого класу без кровопролиття. Однак, спорадичні згадування про неї переважувались чіткими формулюваннями про неминучість насильства у „Маніфесті Комуністичної партії” („Комуністи ...відверто заявляють, що їх цілі можуть бути досягнуті лише шляхом насильницького повалення усього існуючого суспільного ладу”) [9, с. 459] та інших програмних творах марксизму. Російські більшовики, не піддаючи сумніву сказане основоположниками марксизму, в історичних працях і публіцистиці „канонізували” найрадикальніші з революційних рухів (наприклад, якобінців чи „шалених” під час Великої французької революції XVIII ст.), доводили недопустимість морального осуду громадянської війни й інших форм насильства. „У певні періоди гострих економічних і політичних криз класова боротьба дорозвивається до прямої громадянської війни, тобто збройної боротьби між двома частинами народу, –

писав В. Ленін. – У такі періоди марксист зобов'язаний стояти на позиції громадянської війни. Будь-який моральний осуд її абсолютно недопустимий з погляду марксизму” [6, с. 8]. Звідси й бере початок міцно затверджене в розумінні більшості наших співвітчизників уявлення про революцію як насильницьке повалення старого ладу і швидке та рішуче запровадження нового.

Сприймаючи революцію як глибокий суспільний переворот (насамперед у способі виробництва), марксист водночас розрізняли соціальну революцію в широкому сенсі (в її межах історики-марксист відшукували „революцію” навіть під час переходу від рабовласницького ладу до феодалізму) та політичну революцію як її складову частину, що зводиться до процесу завоювання влади новим прогресивним класом і його партією. „Завоювання”, яке використовують у сучасній політологічній науці інколи зовсім неадекватно (слово – успадкований релікт воєнізованої лексики тоталітарного режиму), тут має дослівний зміст: йдеться про насильницькі методи боротьби за владу й установлення – після соціалістичної революції – державної форми класового насильства у вигляді диктатури пролетаріату: “тільки на перехідний період” – стверджували марксист, зокрема російські більшовики.

Не вдаючись у тонкощі марксистської теорії революції, зазначимо: в обґрунтування насильницьких її форм вони зробили значний внесок. Це стосується, зокрема, теорії революційної ситуації В. Леніна [4, с. 218; 5 с. 70], що залишається однією з найвлучніших характеристик того, як визрівали „соціальні”, „класові” революції в минулому і значною мірою може бути екстрапольована на сучасні політичні революції. Перебіг останніх багато чим нагадує описаний В. Леніним, хоча класовий чинник – зубожіння мас – уже перестали вважати єдиною передумовою революційності масових настроїв. Зрештою, він не був вирішальним і у випадку ліберальних революцій попередніх століть, класичним прикладом котрих є перша Американська революція.

Потребує певних уточнень і застережень запропонований марксистами поділ революцій на соціальні й політичні, який не втратив значення й донині.

Політична революція – це справді процес жорсткої, часто жорстокої боротьби за владу. У ній беруть участь антагоністичні (ворогуючі, такі що не визнають одна одну) групи політичних еліт. Хоч навряд чи сьогодні хтось, окрім ортодоксальних марксистів, у повному обсязі поділятиме класову риторику класичного марксизму, коли йдеться про те, хто ж прагне здобути владу внаслідок революції. Правляча група, що підтримує існуючий політичний режим, через втрату легітимності, нездатна запроваджувати в життя свої рішення (за В. Леніним, „верхи не можуть управляти по-старому”). Натомість контреліта, що пропонує кардинальні політичні й суспільні зміни, здатна залучити на свій бік значні маси народу (адже „низи” в період „революційної ситуації” „не хочуть жити по-старому”). Вона це робить і, як наслідок, отримує шанс здобути перевагу над супротивником, більш забезпеченим ресурсами. Обидві групи зазвичай готові до використання усіх доступних їм методів боротьби – аж до збройних сутичок, котрі можуть спричинити громадянську війну. Однак застосовують їх не завжди. Тому революції є мирні та немирні, без збройної боротьби або з її застосуванням.

Насильство не належить до сутнісних ознак революції, хоч велика міра примусу в ній завжди присутня. Як уже згадувалось, термін „революція” став широковживаним політичним поняттям саме після мирної, ненасильницької Англійської революції 1688–1689 рр. Власне, тоді європейським філософам стало зрозуміло, що революція і насильство – не лише не тотожні, а часто й протилежні. „Вольтер із подивом ствердив, – зазначає Р. Козелек, – що в Англії відбулася революція, тоді коли в інших країнах дійшло лише до повстань і даремних кривавих громадянських війн” [3, с.13]. І ще тривалий час після того громадянську війну і революцію розглядали як поняття різного порядку [3, с.9 – 19].

Зовні Славна революція нагадувала звичайний палацовий переворот – заради зміни династії та її віросповідання. Однак, суть полягала в тому, що після безкровного зміщення короля-католика Якова II в 1688 р. і сходження на престол нової королівської пари – протестантів Вільгельма III та Марії II був уведений в дію ухвалений парламентом „Білль про права” (1689 р.), за яким монарх підлягав контролю парламенту. Тиранічне володарювання Якова II змінила форма правління – її називають парламентською монархією. Отже, змінився політичний режим, що є змістом кожної політичної революції, якими б методами вона не здійснювалась.

Соціальна революція відмінна від цього поняття у двох сенсах. Першим є те, що її спричиняють соціальні чинники – зубожіння мас, різке погіршення їхнього становища, яке марксистки (не тільки Ленін) вважали не лише ознакою, а й єдиною передумовою визрівання „революційної ситуації”. Беручи участь у такій революції, маси вбачають у ній спосіб покращення свого матеріального становища, розв’язання „класових” проблем. Політична революція – захоплення влади – марксистки розглядають першим кроком у напрямі здійснення цих завдань. Натомість сучасні теоретики політичних революцій розглядають ці революції засобом досягнення свободи і демократії, створення інституційних передумов для залучення народу до управління справами суспільства. І в минулому, так і зараз політична революція може висувати головним завданням досягнення національної чи особистої, або тієї й іншої свободи водночас. Соціальні питання в ній присутні, але не є пріоритетними, і вона може не перейматися такою мірою, як соціальна революція, проблемами рівності, подолання бідності та ін. За приклад можна навести першу Американську революцію, особливості якої порівняно з Великою французькою революцією, глибоко проаналізовані в уже цитованій праці Г. Арендт „Про революцію”. Феноменологічний підхід, котрого дотримується вчена, спонукає її розглядати революції як утілення фундаментальних потенційних здатностей людини реалізовувати себе через постійну участь у „вільній дорадчій діяльності”, творенні політичних змін. Жодна з революцій, на думку дослідниці, не змогла створити стійку інституційну базу для втілення цієї здатності, перетворити революційні форми комунального самоврядування на постійно діючі післяреволюційні структури (скажімо, *municipal councils* у Франції після 1789 р. або *Jefferson's ward system* в Північно-Американських штатах) [13, с.256]. Громадяни поступово перетворилися на споживачів-

буржуа, котрі втратили революційний дух. Успішність революцій усе ж таки пов'язана саме з мірою інституціалізації свободи, що виявилась вищою в Америці.

Вчена докладно аналізує суперечність між соціальними і політичними цілями революцій. Неуспіх французької та більшовицької революції Г. Арендт пояснює насамперед тим, що вони зрадили ідеалові свободи заради розв'язання соціальних питань: подолання бідності, створення необмеженого достатку матеріальних благ (*abundance*), що разом із „нескінченим споживанням” було ідеалом бідноти: „міражем у пустелі злиднів” [13, с.139]. Зрештою, така орієнтація спричинила терор і Термідор в одному випадку, і тоталітаризм – в іншому.

Друга група відмінностей полягає в тому, що соціальна революція (принаймні, за задумом) – значно масштабніше суспільне явище, ніж революція політична. Вона зорієнтована на тотальний переустрій суспільства – аж до творення „нової людини” – за допомогою здобутої в процесі політичної революції влади. З ретроспективи початку XXI ст. спостерігаємо, що соціальні революції, особливо успішні соціальні революції – явище доволі спірне. Адже коли вони й досягали мети, то тільки під час наступних періодів тривалої соціальної еволюції. А багато з них взагалі збивались на манівці – поринали у вир терору, спрямованого на взаємне винищення еліт, „будували” лад, який нагадував хіба що карикатуру на передреволюційні сподівання. Втім, інакше й бути не могло, бо у цьому випадку люди висували перед собою завдання раціонального конструювання суспільних відносин такого масштабу, який перебуває поза можливостями раціонального осмислення й свідомого творення. Тому слова відомої пісні про те, що „є у революції початок, немає в революції кінця...”, можна вважати чимось більшим, аніж метафорою: висунуті революцією цілі можуть бути досягнуті лише після її закінчення, впродовж тривалого періоду еволюційного розвитку, якщо можуть бути досягнуті взагалі. Усі революції в соціальному сенсі залишаються незавершеними, оскільки зміни, котрі вони декларують чи започатковують, ніколи не відбувалися за короткий проміжок часу.

Глибокі інституційні перетворення вимагають часу, а соціальна революція за означенням – швидка й кардинальна їхня зміна. Отже, ті, що проєктують соціальну революцію, беруть на себе непосильне завдання, яке, принаймні, не може вкластися в часові межі „революції”. А безстрокова, перманентна революція втрачає усілякий сенс, бо вона не відрізняється від „еволюції”. Звідси можна дійти висновку, що соціальна революція як кардинальна та відносно швидка заміна соціальних інституцій, котрі переводять суспільну систему в нову якість – це радше міф, аніж історична реальність. Вона ґрунтується на утопічному сподіванні можливості швидкого створення суспільної системи за ідеологічним проєктом, не враховує реального співвідношення ролі людського задуму, з одного боку, і спонтанних змін та еволюційного реформаторства – з іншого, у процесах суспільної трансформації.

Концепцію «соціальної революції» як швидкого революційного (читай – насильницького) переоблаштування суспільства, на яку покладалися більшовики, свого часу гостро критикував Микола Бердяєв. Він писав про необхідність нагадати їм "про ту остаточно з'ясовану істину, наукову та філософську, що соціальна революція в строгому сенсі слова взагалі неможлива, її ніколи не було і ніколи не буде. У цій сфері слово

«революція» можна використовувати тільки алегорично, лише в дуже розширеному сенсі. ...Зміна соціальної тканини суспільств завжди є тривалим молекулярним процесом; вона залежить, з одного боку, від стану продуктивних сил, від економічної творчості, промислової та сільськогосподарської, з іншого – від незримих змін у людській психіці» [1].

Реальною, натомість, може бути революція політична – кардинальна та відносно швидка зміна політичного режиму (способу і мети здійснення влади, важелів її здобуття і втримання, правил політичної гри, правового статусу особи). Як політичний процес політична революція передбачає хоч і не обов'язково насильницьке (в розумінні – зі застосуванням фізичного насильства й збройної боротьби), але обов'язково примусове, за участю широких верств народу, повалення (недемократичного) режиму; прихід до влади опозиції, яка за попереднього режиму була контрелітою, тобто прагнула до змін самих засад політичного життя, змін у суспільній свідомості й суспільній організації. Мета політичної революції – розширення простору свободи – цілком досяжна. Вона втілюється в життя зі створенням уряду, здатного утвердити демократичні політичні інститути. Саме в такому сенсі й можемо говорити про політичні революції в Україні у 2004 і 2014 рр., котрі полягали, якщо сказати коротко, у примусовому відбиранні влади за участю народу й у зміні політичного режиму, тобто у введенні нових правил політичної діяльності.

Хоча, політична революція також не застережена від невдач. Вона може зазнати поразки – виродитись або наштовхнутись на реванш контрреволюційних сил. Революції не є незворотні; вони не завжди успішні в довгостроковому вимірі. Підштовхуючи розвиток у певному, бажаному (для певного народу на певному відрізку історії) напрямі, вони часто зазнають невдачі, але, попри все, їх слід у суспільній свідомості, набутті досвіду втілення нових суспільних практик залишається завжди глибоким і не дає підстав для перейменування їх на не-революції – залежно від досягнутих успіхів», з позиції частини українських дослідників.

Безсумнівно, неуспішну революцію можна назвати "бунтом" чи "заворушенням", що зазвичай і роблять ті, хто її придушує. Однак, погляди її учасників важать не менше, а історія розставляє остаточні крапки над „і”. Нікому нині не спаде на думку називати Російську революцію 1905 р. бунтом чи заворушеннями, хоч вона зазнала поразки. Революційність тих подій – не стільки в інституційних результатах, скільки в особливостях процесу політичної боротьби й у змінах у суспільній свідомості. Тобто, політичні революції – це „злам старих” і спроби створити нові інституції – усталені зразки суспільної (політичної) практики, в основу котрих покладено певні правила-обмеження, прийняті суспільством на певному етапі. Їх не можна створити без приходу нових людей до влади і зсуву в свідомості загалу.

Розмірковуючи над долею революцій, їх успішністю й неуспішністю, впливом на плін історії, неминуче доходимо до висновку про невинуватість домінування визначень революції через її результат. Навіть у майже бездоганному визначенні революції, яке знаходимо в праці С. Гантінгтона „Політичний порядок в суспільствах, що змінюються”, маємо справу з доконаними фактами: „Революція – це швидка, корінна і насильницька

внутрішня зміна в панівних цінностях і міфах суспільства, в його політичних інститутах, соціальній структурі, керівництві, а також урядовій діяльності й політиці” [15, с. 264]. Чудово схоплені сфери впливу революцій на суспільне життя, але чи не краще було б на місце слова „зміна” поставити відкритіше словосполучення: „процес змін” і, можливо, не „насильницький”, а „примусовий”? Утім останнє – не головне. Основне, що революція – не одномоментна зміна, а процес, який в реальності є менш-більш швидким і менш-більш успішним.

Наприклад, М. Рябчук, визначаючи події на Майдані революцією, обгрунтовував це так: „Українська «криза», безумовно, є революцією, тобто спробою кардинально змінити систему влади в країні, перервати її так звану спадкоємність, що тягнеться фактично від 1917 року (неправова держава леніністського типу, зі специфічною – советською – політичною культурою). По суті, це *спроба завершити «незавершену» революцію 1991 року – тоді відбулася лише певна модифікація системи, певне перегрупування владних еліт*” (курсив наш – А.К.) [11, с. 12]. Подвійне використання слова „спроба” видається тут цілком доречним не тільки тому (про це писалося ще в грудні 2004 р.), що процес не завершився. Розглядаючи будь яку революцію, ми звертаємо увагу на процес, на те, хто, що і як змінює, перевертає, обертає (якщо знову звернутися до семантики слова „революція”), а не на те, чого він, урешті-решт досягає. Лише згодом поступ відбувається в означеному ними напрямі. Чому? Переважно тому, що і в своєму незавершеному вигляді революції досягають глибокого зрушення у свідомості людей, а відповідно до цих зрушень люди далі творять свою історію.

З погляду суспільного поступу, революції – радше поштовхи до розвитку в бажаному чи сподіваному напрямі, аніж самий цей розвиток, який у найважливіших (найглибших) вимірах завжди постає тільки як еволюційний. А в судженнях про революції, вважає Б. Акерман, „вирішальне значення має міра, до якої революція спонукає великі маси людей вкладати свою енергію і самосвідомість у колективний процес політичного переоблаштування (*redefinition*)...” Якщо велика кількість людей з глибокою серйозністю беруться за здійснення революційної політики, то така трансформація політичної свідомості є виразною ознакою революційної дійсності, незалежно від здатності політичної системи трансформувати той чи інший вид соціальних відносин” [12, с. 203].

Поряд із таким широким розумінням революції, в основу якого покладено народна мобілізація і колективний процес суспільного переоблаштування, розглядають також революцію у вузькому значенні – особливим способом розв’язання конфлікту між владою і народом з виходом за межі законів старого режиму, розривом правової неперервності, з покладанням на легітимність замість легальності (на певний, короткий – і що коротший, то краще) період інституційного зламу. Коли революційні маси згуртовуються й набувають сили, здатність старого режиму до ефективного керівництва послаблюється. Тоді народ реалізує суверенітет через створення паралельних структур керівництва політичним процесом, здатних у момент найбільшого хитання правлячого класу перебрати на себе основні функції виконавчої влади. Згодом, зміцнивши позиції, революціонери скликають Установчі збори для ухвалення нової Конституції. Однак такий

сценарій можливий переважно у випадку насильницької революції та збройної боротьби, оскільки силовий апарат панівного режиму буде неодмінно використаний для розгону новоутворених паралельних органів, якщо тільки з ним не погодитись на певні перемовини чи компроміс.

Коли ж постане питання: що є головним критерієм революційності – кількість людей на вулиці, залученість мас, котрі прагнуть реалізувати свою здатність творити політичні зміни, чи методи, якими вони діють, то на нього можна відповісти: обидва підходи можна вважати правомірними. Революція – це і повстання мас з метою кардинальної зміни суспільства загалом або ж якоїсь із його основних сфер, це і спосіб заміни політичної чи суспільної системи радикальними методами, з розривом правової неперервності. Дослідник О. Мотиль слушно зауважує, що революції передбачають не просто зміни, а корінні зміни, зміни основ. Такі зміни структур та інституцій. Менш корінні – зміни політичних курсів поведінки. Найменш корінними або зовсім не корінними є зміни персоналій. Хоч можна стверджувати й протилежне, оскільки все в історії твориться людьми [14, с.16]. Але в тому й річ, що за відсутності цих плитких змін – змін персоналій і зразків поведінки – унеможливується зміна інституцій. Саме на це наштовхнулися інституційні перетворення в пострадянських країнах, що тривають з 90-х рр. минулого століття. Вони відразу не були революціями в прямому (широкому чи вузькому) сенсі цього слова, бо започатковувались у вигляді радикальних реформ згори, котрі за концепцією О. Мотіля, за їх тривалого здійснення дають у результаті ту модель змін, яку в останню чверть століття називають „переходом”.

Сьогодні (зокрема після краху комуністичних режимів у 80–90-х рр. ХХ ст.) втратили впливовість уявлення ґрунтовані на конструктивістському раціоналізмі про те, що соціальні революції є „локомотивом” історії та соціального прогресу, котрі на розчищеному від решток старого ладу ґрунті, згідно з певним ідеологічним проектом, здійснюють докорінну і швидку заміну соціально-економічної, політичної та культурної підсистем суспільства. Очевидними стали обмежені можливості „соціальної інженерії” – творення суспільних інституцій за наперед складеним проектом. Утвердилось переконання, що становлення демократії краще забезпечують м’які, компромісні переходи, а революційне насильство здатне привести до влади нових диктаторів. З’явилися нові парадигми, які пояснюють процеси інноваційних перетворень. Однією з найпопулярніших з-поміж них стала концепція демократичного переходу – процесу суспільних змін, що займає проміжне положення між революцією та реформою. Однак, на початку або під час переходу, коли трапляються труднощі й перешкоди, їх також доводиться долати революційним шляхом широкої народної мобілізації, яка набуває форми мирних („оксамитових”) або й кривавих революцій, котрі протидіють встановленню нових форм деспотизму. Але це – дослідження інших публікацій.

Список використаної літератури

1. *Бердяев Николай*. Духовные основы русской революции [Электронный ресурс] / Николай Бердяев // Собр. соч. в 4 т. – Париж: YMCA-Press, 1990 / Режим доступа: http://www.krotov.info/berdyayev/1918/rev_08.html
2. *Кейнован Маргарет*. Революції теорії / Маргарет Кейнован // Енциклопедія політичної думки. – Київ: Дух і літера, 2000. – С. 326–330;
3. *Козелек Райнгарт*. Историчні критерії поняття революції / Райнгарт Козелек // *І.* – 2004. – № 34. – С. 9–19.
4. *Ленин В.И.* Крах II Інтернаціонала / В.И. Ленин // Полн. собр.соч.: изд.5-е. – М.: Изд-во политической литературы, 1969. – Т. 26. – С. 209–265.
5. *Ленин В.И.* Детская болезнь „левизны“ в коммунизме/ В.И. Ленин // Полн. собр. соч.; изд.5-е. – М.: Изд-во политической литературы, 1981. –Т. 41. – С. 1–104.
6. *Ленин В. И.* Партизанская война/ В.И. Ленин // Полн. собр. соч; изд. 5-е. – М.: Изд-во политической литературы, 1972. – Т. 14. – С. 1–12.
7. *Магун Артемій*. Подія революції. Досвід та поняття революції / Артемій Магун // *І.* – 2004. – № 34 – С. 26–47.
8. *Маркс К.* Капитал. // К. Марк., Ф. Энгельс. Сочинения. 2-е изд. – Т. 23. –Том I. – С. 761.
9. *Маркс К.* Манифест Коммунистической партии // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. – Т. 4. – С. 459.
10. *Никифоров А.А.* Революция и ее причины: ответы и новые вопросы [Электронный ресурс] / А.А.Никифоров // Политическая экспертиза: ПОЛИТЭКС. Научный журнал. – Том 4. – N 2. СПб., 2008. – Режим доступа: <http://www.politex.info/content/view/433/30/>
11. *Рябчук М.* До питання про революційність змін / Микола Рябчук. – Критика. 2004. – № 12. – С. 12.
12. *Ackerman Bruce*. We the People. 1. Foundations/ Bruce Ackerman. – Cambridge (Ma); London (England): The Belknap Press of the Harvard University Press. – 1995. – 203 p..
13. *Arendt Hanna*. On Revolution / Hanna Arendt. – New York: Penguin books, 1990. – P. 41–49.
14. *Motyl Alexander J.* Revolutions, Nations, Empires: conceptual limits and theoretical possibilities / Alexander J. Motyl. – New York: Columbia University Press, 1999. –. Part I. – 229 p
15. *Huntington S. P.* Political Order in Changing Societies / *S. P Huntington*. – New Haven (Conn.): Yale University Press, 1968. – 264 p.

Стаття надійшла до редколегії 28.05.2014

Прийнята до друку 20.06.2014

PHENOMENON OF REVOLUTION IN THE CONTEXT MODERNITY**Antonina Kolodiy**

*Lviv Regional Institute of Public Administration
Of National Academy of Public Administration under the Office of the President of Ukraine,
Department of Political Science and Philosophy
Sukhomlynskooho st. 16, 79491, Briukhovychi-Lviv, Ukraine,
e-mail: akolodii@gmail.com*

This paper analyzes contemporary approaches to the definition of revolution taking into account the changes suffered by the theory of revolution under the impact of new social realities that appeared in the late XX – early XXI centuries, namely: the decline of large-scale revolutions as a means of social change and the emergence of new – lighter, shorter and more diverse forms of revolutionary action, in particular, the so-called "velvet" revolutions, woven into the context of "transition" as a more enduring social transformation.

Key words: revolution, social revolution, political revolution, "classical revolution", "small (velvet) revolution".

О ФЕНОМЕНЕ РЕВОЛЮЦИЙ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОСТИ**Антонина Колодій**

*Львовский региональный институт государственного управления
Национальной академии управления при Президенте Украины
кафедра политических наук и философии
Сухомлинского, 16, 79491, г. Львов-Брюховичи, Украина
e-mail: akolodii@gmail.com*

Анализируются современные подходы к определению революции с учетом тех изменений, которые претерпела теория революции под влиянием новых общественных реалий конца XX - начала XXI в.: ухода с исторической сцены масштабных социально-политических революций как способа общественных изменений и появления новых – более легких, кратких и разнообразных форм революционного действия, в частности «бархатных» революций, вплетенных в контекст «перехода» как более длительной общественной трансформации.

Ключевые слова: революция, социальная революция, политическая революция, «классическая революция», «малая (бархатная) революция».
